

Kent Sosyolojisi ve Kentsel Araştırmaların Geleceği Üzerine Bazı Düşünceler

Some Considerations on the Future of Urban Sociology and Urban Research

Sevinç GÜÇLÜ*

Özet: Bu makalede, sosyolojinin bir alt dalı olan kent sosyolojisinin geleceği tartışılmaktadır. Kent sosyolojisi, 1900'lerde gelişmeye başlamış, 1970'lere kadar modernleşme paradigmasının etkisinde kalmış, 2000'lerde küreselleşme ve kent ilişkisi üzerinde durulmaya başlanmıştır. Kent, pek çok disiplinin üzerinde durduğu bir konu olduğu için, disiplinlerarası çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kent, kent sosyolojisi, küreselleşme

Abstract: In this article, the future of urban sociology and urban research which is sub-branch of sociology, is discussed. Urban sociology started to develop in 1900's. Urban sociology has been influenced by the paradigm of modernization in 1970's. 2000 onwards the relation between globalization and the city have begun to be considered. Urban research is in the field of interest of many disciplines and interdisciplinary researches undergoing gradual increase.

Keywords: Globalization, the city, urban sociology

Sosyolojinin en önemli alt dallarından biri olan kent sosyolojisindeki değişimler, bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. 1900'lü yılların sonlarından itibaren, 2000'li yıllara kadar kent sosyolojisinde önemli değişmeler meydana gelmiştir. Özellikle makro düzeyde ortaya çıkan eğilimler, küreselleşme, yeni enformasyon teknolojileri, ulus ötesi ve yerel dinamikler, sosyal parçalanmalar, sosyo-kültürel çeşitlilikler, yeni ekonomi politikaları, siyasal ideolojiler, kentleri, kent teorilerini ve kent araştırmalarını etkilemektedir. Bu çalışmada, değişimler saptandıktan sonra kent sosyolojisinin dünyada ve Türkiye'de geleceği üzerinde durulacaktır. Çalışmada, Batı toplumlarının kentleşme süreçleri ve bu süreçlere ilişkin sosyolojik araştırmaları ve kent sosyolojisinin geleceğini konu edinen Amerikan ve İngiliz Sosyoloji Derneklerinin panellerine ilişkin raporlar üzerinde özellikle durulacaktır. Ayrıca küreselleşme ve kent sosyolojisinin ilişkisi ele alınacaktır.

Kentsel Araştırmaların Dünü ve Bugünü

Kent insanlık tarihinde ortaya çıkmış önemli olgulardan biridir. Kent konusundan söz etmenin insanlığın bütün gelişimlerinden, başarı ya da başarısızlıklarından söz etmek anlamına geleceğini öne sürmek abartılı olmayacaktır. Giddens'a göre, kent sosyolojisi, diğerleri gibi sosyolojinin yalnızca bir dalı olmaktan fazla bir şeydir; genel sosyolojik ilginin en önemli sorunlarından bazılarının tam kalbinde yer alır (Özyurt, 2007, 111). Toplumsal bilimlerin inceleme nesnesi olarak kenti ele alış biçimine bakıldığında ya da kent toplum bilimi çalışmalarının bir dökümü yapıldığında, birbirinden oldukça farklı alanlara odaklanıldığı görülecektir. Kimi yapıtlar, kentte yaşayan bireylerin davranış kalıplarında kent yaşamına özgü değişimleri incelemiş, kimileri

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya, sguclu@akdeniz.edu.tr

kurumları ve çeşitli tipteki örgütleri, kentsel değerlerle ve kentin morfolojik (maddi) yapısıyla bütünleşme sorunlarını, endüstrileşmenin etkilerini, kent toplumunun yerel, ulusal ve uluslar arası ilişkilerini araştırabilir (Tatlıdil, 1992, 25-41).

Kentsel araştırmaların tarihsel olarak izlediği yola bakıldığında, farklı dönemlerde farklı konuların ve açıklama biçimlerinin önem kazandığı, ontolojik kabullerin ve bilgiye yaklaşma biçiminin de bu açıklama biçimlerini etkilediği görülmektedir. Özellikle 1980'ler sonrası dönem, küreselleşmenin ve neoliberal ekonomi politikaları uygulamalarının tüm boyutlarıyla dünyadaki üretim ve emek örgütlenmelerine ve düzenleme mekânizmalarına damgasını vurduğu, dünyada coğrafi-mekânsal ölçeklerin ve hiyerarşilerin yeniden yapılandığı yılları içermektedir. Bu dönemde değişen en önemli kabullerden birisi, yeni iletişim olanaklarıyla sınırların öneminin azalması ile birlikte kentlerin ve bölgelerin diğer alanlarla çok daha yoğun ekonomik ve sosyal ilişkiler içine girmesi ve giderek daha fazla dış dinamiklerin ve uluslar arası/ulusal güç dengelerinin etkisi altında evrilmesidir. Bu dönemde üretimin coğrafya ölçeğinde ve kentler arası hiyerarşideki dönüşümler, küresel kent/dünya kenti kavramları, yeni üretim süreçleri ve yeni ortaya çıkan yeni sanayi merkezleri, yerel yönetim-demokrasi ilişkileri, kentlerde yeni rant alanları, küresel ekonominin ortaya çıkardığı yeni merkezler, yeni işbölümüne bağlı olarak ortaya çıkan sınıfsal katmanlaşmalar ve bunların mekânsal tercihleri ile şekillenen yeni kentsel ayrışmalar, dolayısıyla kentsel rantın yeniden bölüşümü ile kazanan ve kaybeden grupların incelenmesi yeni araştırma konuları olarak gündeme yerleşmiştir. Değişen araştırma konularının yanı sıra, araştırmaların ontolojik ve epistemolojik kabulleri, diğer bir deyişle gerçeğin ve bilginin ne olduğuna ve nasıl ulaşılabileceğine ilişkin kavramsallaştırma ve bilim insanlarının bu çerçevede aldığı konum, araştırmalarda kullanılan metodolojiyi ve açıklama biçimlerini etkilemektedir. Özellikle dönüşümün hızlı olduğu zaman/mekân bağlamlarında Eleştirel Gerçekçilik Kuramı uygun bir araştırma çerçevesi ve farklı toplumsal kuramlarla eklenilebilecek bir meta-kuram niteliği göstermektedir. Pozitivist bakış açısının önerdiği gibi, ortaya çıkmış olgular arasındaki ilişkilerden yola çıkan genellemeler yerine, Eleştirel Gerçekçilik Kuramı ampirik olarak gözlenen dünyanın arkasında keşfedilmesi gereken yapıların ve bunlara ilişkin güçlerin olduğunu kabul eder (Türkün, & Kurtuluş, 2005, 9-10).

John Gilderbloom; James L. Spatos ve John J. Macionis'in yazdığı *The Sociology of Cities* (1987) adlı kitabın eleştirisini "*Kent Sosyolojisi Ölüyor mu?*" başlığı ile yayınlamıştır. Yazıda, Amerika'da kent sosyolojisinin ölmekte olduğunu belirtmekte, bu yavaş ölümün işaretlerini şöyle belirtmektedir: Son otuz yıldır Amerikan Sosyoloji Derneğinin "*community*" bölümüne üyelik giderek azalmaktadır. Sosyoloji bölümlerinde Kent Sosyolojisinde doktora tezi oranları azalmaktadır. Sosyoloji dergilerinde kent sosyolojisi ile ilgili makale sayısı azalmaktadır. Çağdaş Sosyoloji'nin yeni editörleri "*kent-urban*" kategorisini kaldırmışlardır. Yazar bu durumun nedenleri arasında kent sosyolojisinde yeni teorilerin, bakış açılarının geliştirilememesinin olduğunu belirtmektedir (Gilderbloom, 1988, 443-447).

Amerikan ve İngiliz Sosyoloji Derneklerinin Kent Sosyolojisinin Geleceğine İlişkin Düşünceleri

Beth Perry ve Alan Harding, "*Kent Sosyolojisinin Geleceği: Amerikan ve İngiliz Sosyoloji Derneklerinin Birbirine Bağlı Oturumlarının Raporu*"nu kaleme aldıkları makalelerinde kent sosyolojisinin geleceği ile ilgili önemli konulara değinmektedirler (Perry, & Harding, 2002, 844-853). Panelistler Martin Albrow (Amerikan Sosyoloji Derneğinin katıldığı panelin başkanı), Alan Harding (İngiliz Sosyoloji Derneğinin katıldığı panelin başkanı), Neil Brenner, Gary Bridge, Patrick Le Gales, Saskia Sassen, Mike Savage ve John Walton'dur. Alan Harding, kent sosyolojisinin giderek artan şekilde parçalandığını, üstünlüğünü kaybettiğini tartışmıştır. Martin Albrow ise çağdaş küreselleşme süreçleri ve kentsel değişim arasındaki ilişkiyi anlamada sosyolojinin rolünü açıklamaya çalışmıştır. Panelin yazarlar tarafından değerlendirilmesi şöyledir: Kent

başta küreselleşme olmak üzere, üretim biçimlerindeki farklılaşmaya, refah devleti anlayışında-ki zayıflamaya ve teknolojik değişikliklere bağlı olarak toplumsal eşsizliklerin keskinleştiğine, sosyal kutuplaşmanın arttığına ve ayrışan kent parçaları arasındaki çizginin kalınlaşarak daha belirgin bir hale geldiğine dikkat çekiyor. Bu noktada vurgulanan bir diğer konu da kentlerde, her kent için farklılaşmakla birlikte, yeni bir ikiz sürecin yaşanmaya başladığı. Öyle ki kentler bir yandan daha belirgin ve daha fazla mekânsal kompartımanlara ayrılırken, diğer yandan bu parçaların her birinin içinde bir tümleşme süreci yaşanıyor. Barınma, çalışma, rekreasyon ve sosyalleşme alanları kendi kendine yeterli yeni sosyo-mekânsal formlar halinde yeniden biçimleniyor. Bu süreçte sınırlar, kapalı sitelerde kontrollü girişler ve duvarlar gibi fiziksel özellikleri ile ön plana çıkarken, getto ve çöküntü alanlarında dışarıdan gelenlerin güvenliğini tehdit eden algısal bir boyut kazanıyor (Evren, 2007, 11–21).

Küreselleşme süreci ile ortaya çıkan bir diğer olgu metropollerde güvenliklı sitelerin sayıca artışıdır. İlgili literatürde kapalı cemaatler/topluluklar, güvenliklı siteler, kapalı siteler, kapalı yerleşmeler, müstahkem adacıklar, özel siteler, korunaklı yerleşmeler, refah adacıkları, kapalı adacıklar, kurtarılmış adacıklar gibi değişik adlarla nitelenen bu tür siteler de toplumumuzda sayıca artmaktadır (Alver, 2007, 93). Steril hayatın mekânda somutlaşması olarak değerlendirilen güvenliklı siteler, başka hayatlardan, başka hayat tarzlarından kendini ayıran, uzakta tutan bir anlayışın göstergesidir.

İçli'ye göre, modernleşmeci yaklaşımların tersine kentler ya da yaşanılan mekânlar günümüzde giderek sosyal ve mekânsal ayrımlaşmanın aracı haline gelmiştir. Toplumsal sınıfları giderek birbirine yabancılaştırmakta, eşitlikçi ve bütünleştirici olmaktan çok dışlanmışlık ve yoksulluk ile zenginlik ve gösterişin birlikte arttığı yerler haline dönüşmektedir. İçli, Denizli'de gerçekleştirmiş olduğu Statü Sembolü Olarak Konut ve Konut Kullanımı başlıklı araştırmada konut kullanımını etkileyen mekânsal ve sınıfsal farklılıkları ayrıntılı olarak ele almaktadır (İçli, 2010, 117).

Kentsel mekânla ilgili tartışmalar, kentlerde toplumsal katmanlaşmaya göre değişen bir mekânsal katmanlaşmanın olduğunu göstermektedir. Üst sınıf alanları, orta sınıf alanları ya da işçi sınıfı mahalleleri gibi mahallelerde farklı toplumsal katmanların, yaşama alanlarının niteliklerinin de farklı olduğu kolayca gözlemlenebilmektedir. Günümüzde kentsel mekân hem alt sosyo-ekonomik düzeyde hem üst sosyo-ekonomik düzeyde çeşitlenip ayrışmıştır (Güçlü, 2009, 183-215). Bu durum 1970'lere kadar kabul edilen kente gelen, göç eden bireylerin kentte kalış süresi arttıka modernleşeceği şeklindeki modernleşmeci bakış açısınan da eleştirilmesine yol açmıştır. Artık toplumumuzdaki kentleşme yumuşak-bütünleştirici kentleşmeden gergin-dışlayıcı kentleşmeye geçiş olarak adlandırılmaya başlanmıştır (Işık, & Pınarcıoğlu, 2002, 127).

Bu konuda kullanılan kavramlardan biri de “mekânsal yarılma” kavramıdır. “Mekânsal yarılma” kentsel topluluğun bir kısmının taşıdığı dezavantajlar dolayısıyla, (örn. Yoksul olma, işsiz olma, sosyal dışlanmaya muhatap olma, toplumsal kaynaklara erişme noktasında örgütsüz olma, kadın hane reisi olma, eğitim düzeyi düşük olma, yeterli kamu hizmeti alamama gibi) kentin görece varsıl veya orta düzey statü gruplarından ayrılmalarını, kentsel mekânda kendileriyle benzer konumları olan kümelerle bir araya gelmelerini, çoğu kez kendileri dışında kalan kesimlere kapalı duygu ve davranışlar geliştirmelerini, yoksulluk ve diğer dezavantajlar bakımından oldukça türdeş mekânlarda toplanmış olmaları dolayısıyla, yoksulluktan çıkış için gereken olanaklardan yoksunluğu anlatmaktadır (Bıçkı, 2006, 481).

Sonuç

Küreselleşme süreci ile birlikte sosyolojide inceleme nesnesi olarak artık toplumu temsil eden ulus devletlerin yerini kentlerin aldığını söylemek abartılı olmayacaktır. Bu anlamda kent pek çok bilim dalının incelediği bir konu olarak kentsel çalışmalar adı altında konumlandırılmaya başlanmıştır. Adı kentsel çalışmalar olsa da kentin sosyolojik analizinin hala önemini koru-

duğunu görmekteyiz. Mimarlık, coğrafya, tarih, siyaset bilimi, şehir ve bölge planlama, iktisat gibi alanlarda yapılan çalışmalar sosyolojik bakışı zenginleştirmektedir. Hemen hemen tüm dünyada nüfusun büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaktadır. Dolayısıyla kentlerdeki değişim ve dönüşümleri saptamak toplumdaki dönüşümleri de anlamak açısından önem kazanmaktadır. Küreselleşme süreci ile yerellikler arası etkileşim önem kazanmaktadır. Sonuç olarak, küreselleşme süreci ile birlikte kentlerde mekânsal ayrışma ve kutuplaşmalar, kentsel yenileme ve dönüşüm, kentsel yeni yoksulluk, tarihî kentler, soylulaştırma, kapalı yerleşmeler (Kurtuluş, 2005), güvenli siteler (Alver, 2007; İçli, 2010), kentlerde yaşam kalitesi, kentlerin kimliği gibi konularla kentler ve kent sosyolojisi araştırmaları değişen biçim ve içerikte güncelliğini korumakta, yeni araştırma konuları ile bizlerin ilgisini beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Alver, K. (2007). *Siteril Hayatlar, Kentte Mekansal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler*. Ankara: Hece Yayınları.
- Azman, A. (2009). Kalkınma/Modernleşme Ekseninde Türkiye’de Kent Çalışmaları: 1960’lı Yıllar. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, *Türkiye’de Toplum Bilimlerinin Gelişimi*, Cilt II, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 114-125.
- Bıçkı, D. (2006). Kentsel Yeniden Yapılanma Çerçevesinde Mekansal Yarılma, Kentsel Yoksulluk ve Türkiye. Ed. M. Zencirkıran. *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, Nova.
- Clark, T. N. (2000). Old and New Paradigms for Urban Research Globalization and the Fiscal Austerity and Urban Innovation Project. *Urban Affairs Review*, September, 36, 3, 3-45.
- Doğan, A. E. (2001). Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu. *Praksis*, 2, 97-123.
- Duru, B., & Alkan, A., (der.), (2002), 20. *Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge.
- Evren, Y. (2007), İstanbul Merkez Bölgede Bütünleşme ve Ayrışma: 15. ISOCARP Genç Profesyonel Plancılar Çalıştayı’nın Düşündürdükleri, *Megaron, YTÜ Mimarlık Fak. E-Dergisi* 2, 11-21.
- Gilderbloom, J. (1988). Is Urban Sociology Dying? *Teaching Sociology* 16, October, 443-447.
- Güçlü, S. (2009). Kentsel Sosyal Problemler. Ed. Nurşen Adak. *Sosyal Problemler Sosyolojisi*, (s. 183-215). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Işık, O., & Melih, P. (2002). *Nöbetleşe Yoksulluk, Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İçli, G. (2010), *Statü Sembolü Olarak Konut ve Konut Kullanımı-Denizli Örneği*. Pamukkale Üniversitesi Yayınları, no:13.
- Kaygalak, S. (2001). Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması. *Praksis* 2, 124-172.
- Kurtuluş, H. (2005). İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği. Yay. Haz. Hatice Kurtuluş. *İstanbul’da Kentsel Ayrışma*, (s. 161-187). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- May, T., Beth P., Patrick L. G., Saskia S., & Mike S., (2005). The Future of Urban Sociology. *Sociology* 39, 343-370. (İçinde: Tim May ve Beth Perry, Continuities and Change in Urban Sociology; Patrick Le Gales, Interesting Times for Urban Sociology; Saskia Sassen, Cities as Strategic Sites; Mike Savage, Urban Sociology in the Third Generation).
- Öktem, B. (2006). Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP’nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul’un Kentsel Dönüşüm Projeleri. *Planlama* 2, 36, 53-65.
- Öncü, A., & Petra W., (2005). *Mekan, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özyurt, C. (2007). Yirminci Yüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, sayı 18, Aralık, 111-126.
- Perry, B., & Alan H., (2002). The Future of Urban Sociology: Report of Joint Sessions of the British and American Sociological Associations. *International Journal of Urban and Regional Research*, 26, 4, 844-853.
- Sassen, S. (2000). New Frontiers Facing Urban Sociology at the Millenium. *British Journal of Sociology*, 51, 1, 143-159.
- Smith, N. (2006), Yeni Küresellik, Yeni Şehircilik: Küresel Kentsel Strateji Olarak Soylulaştırma. Çev.: İlkur Urkun-Bowe, İbrahim Gündoğdu. *Planlama*, 2, 36, 13-29.

- Şen, B., (2006). Ekonomik Gelişmenin Kültürel Stratejileri: İstanbul Kent Merkezleri ve Tarihi Kentsel Alanların Yeniden Yapılandırılması. *Planlama 2*, 36, 65-77.
- Tatlídil, E., (1992). Kent Sosyolojisi: Kuram ve Kavramlar. *Sosyoloji Dergisi*, Ege Üniversitesi Yayını, Sayı 3, 25-41.
- Türkün, A., & Kurtuluş, H. (2005). "Giriş", *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*. Yay. Haz. Hatice Kurtuluş. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Uysal, Ü. E. (2006). Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul'da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği. *Planlama 2*, 36, 77-93.
- Yıldırım, D., & Haspolat, E. (2010). *Değişen İzmir'i Anlamak*. Ankara: Phoenix Yayınevi.